

1369-1541: Bevolkingsdichtheid op het platteland van het kwartier van Nijmegen

Bron: R. van Schaik - Belasting bevolking en bezit in Gelre en Zutphen (1350-1550)

Tabel 27: blz. 275 – 277; **N.B. Dreumel is nr. 90**

<i>II. Historisch-demografische basisdocumentatie voor Gelre</i>		275						
<i>Tabel 27 Aantallen huishoudens op het platteland van het Kwartier van Nijmegen, 1369-1541</i>								
plaats	1369	1382	1387	1394	1434	1470	1518	1541
Tielerwaard								
1	39	46	–	–	32	–	–	–
2	120	87	–	–	61	–	–	–
3	17	14	–	–	26	–	–	–
4	11	31	–	–	18	–	–	–
5	89	114	–	–	81	–	–	–
6	62	62	–	–	46	–	–	–
7	43	29	–	–	17	–	–	–
8	48	56	–	–	40	–	–	–
9	27	53	–	–	15	–	–	–
10	45	47	–	–	38	–	–	–
11	49	41	–	–	39	–	–	–
12	55	43	–	–	36	–	–	–
13	22	28	–	–	20	–	–	–
14	28	31	–	–	30	–	–	–
15	59	20	–	–	39	–	–	–
16	14	12	–	–	15	–	–	–
17	40	27	–	–	15	–	–	–
18	14	21	–	–	14	–	–	–
19	20	21	–	–	10	–	–	–
20	25	10	–	–	18	–	–	–
21	69	93	–	–	55	–	–	–
22	41	37	–	–	36	–	–	–
23	12	12	–	–	9	–	–	–
totaal	949	935	–	–	710	–	–	–
Ambt Neder-Betuwe								
26	70	36	–	73	–	82	–	–
27	80	52	–	130	–	81	–	–
28	38	46	–	55	–	53	–	–
29	75	64	–	79	–	80	–	–
30	97	50	–	93	–	128	–	–
31	69	29	–	46	–	66	–	–
32	48	31	–	62	–	72	–	–
33	34	21	–	41	–	31	–	–
34	42	26	–	32	–	49	–	–
35	108	87	–	90	–	±169	–	–
36	48	15	–	28	–	±15	–	–
37	29	–	–	36	–	63	–	–
38	44	25	–	41	–	62	–	–
39	27	24	–	26	–	37	–	–
40	35	37	–	50	–	61	–	–
41	–	–	–	–	–	33	–	–
42	65	38	–	79	–	79	–	–
totaal	909	581	–	961	–	1161	–	–

(vervolg tabel 27)
plaats

	1369	1382	1387	1394	1434	1470	1518	1541
Ambt Over-Betuwe								
43	27	20	-	-	-	59	35	-
44	34	16	-	-	-	38	28	-
45	25	16	-	-	-	±36	26	-
46	20	9	-	-	-	45	19	-
47	32	36	-	-	-	±70	46	-
48	27	12	-	-	-	46	23	-
49	24	16	-	-	-	50	27	-
50	41	9	-	-	-	104	?	-
51	131	81	-	-	-	166	121	-
52	35	16	-	-	-	±72	29	-
53	43	14	-	-	-	46	40	-
54	30	20	-	-	-	41	34	-
55		22	-	-	-	99	54	-
56	68	-	-	-	-	-	-	-
57	-	-	-	-	-	15	-	-
58	23	18	-	-	-	78	36	-
59	26	10	-	-	-	±35	32	-
60	64	26	-	-	-	144	-	-
61	19	21	-	-	-	70	32	-
62	50	33	-	-	-	121	68	-
totaal	719	395	-	-	-	1335	-	-
Ambt Duffelt								
63, 64	46	14	-	-	-	-	-	-
65	20	8	-	-	-	-	-	-
66	39	13	-	-	-	-	-	-
67	27	17	-	-	-	-	-	-
68	10	6	-	-	-	-	-	-
69	11	2	-	-	-	-	-	-
totaal	153	60	-	-	-	-	-	-
Rijk van Nijmegen								
70	34	13	16	-	-	-	-	-
71	6	3	6	-	-	-	-	-
72c	11	5	13	-	-	-	-	-
73	45	13	24	-	-	-	-	-
74	75	43	-	-	-	-	-	-
75	24	15	-	-	-	-	-	-
76	41	33	38	-	-	-	-	-
77	49	35	34	-	-	-	-	-
78	26	29	26	-	-	-	-	-
totaal	311	189	157	-	-	-	-	-

(vervolg tabel 27)

plaats	1369	1382	1387	1397	1434	1470	1518	1541
Ambt van Maas en Waal								
78	16	10	11	—	—	—	—	20
79	40	29	29	47	—	—	—	71
80	41	19	27	42	—	—	—	34
81	39	—	—	—	—	—	—	—
82	42	22	26	50	—	—	—	49
83	34	17	—	—	—	—	—	67
84	39	22	—	—	—	—	—	51
85	26	10	24	17	—	—	—	25
86	26	12	22	22	—	—	—	40
87	34	17	20	45	—	—	—	44
88	60	44	64	65	—	—	—	106
89	88	49	65	65	—	—	—	89
90	68	48	56	64	—	—	—	84
91	30	55	55	75	—	—	—	94
92	66	69	76	—	—	—	—	—
totaal	649	423	475	492	—	—	—	774
Bommelerwaard								
93	99	80	—	—	57	—	—	—
94	62	88	—	—	57	—	—	—
95	29	26	—	—	14	—	—	—
96, 99	56	60	—	—	44	—	—	—
97	239	313	—	—	213	—	—	—
98	67	107	—	—	—	—	—	—
100	35	30	—	—	24	—	—	—
101	128	125	—	—	88	—	—	—
102	49	54	—	—	35	—	—	—
103	54	74	—	—	28	—	—	—
104	24	53	—	—	39	—	—	—
totaal	842	1010	—	—	599	—	—	—

Tabel 28 Aantallen huishoudens in de steden van het Kwartier van Nijmegen, 1369-1470

plaats	1369	1382	1418	1470
24	305	174	—	408
25	70	62	—	93
72a	—	—	529	—
72b	—	—	91	—
72?	—	—	121	—
105a	328	284	—	—
105b	4	1	—	—

N.B.: 60a en 92a/b – zie tabel 27.

Tabel 29 Aantallen communicanten in delen van het Kwartier van Nijmegen, c. 1497/1500 (gebaseerd op OEDIGER, 'Niederrheinische Pfarrkirchen')

plaats	communicanten	plaats	communicanten
64	300	81	–
65	80	82	180
66	80	83	200
		84	–
73	325	85	–
74	–	86	140
75	130	87	260
76	–	88	350
77	230	89	400
78	250 (gehele kerspel)	90	300
79	200 (hs. B: 250)	91	350
80	250	92	300 (hs. B: 340)

Kwartier van Roermond

- 1369 RAG, HA inv. nr. 705 (gehele platteland en alle steden, met uitzondering van stad en ambt Erkenz en stad en ambt Wachtendonk: rek. met restantlijsten; grote verschillen in mate van volledigheid van registratie). Ed. VAN DOORNINCK, *Schatting Overkwartier* (kritisch te benutten wegens vele druk- en transcriptiefouten; ook de bron zelf bevat waarschijnlijk fouten ten aanzien van de territoriale indeling).
- 1382 In: RAG, HA inv. nr. 211, fol. 88^r-95^v (ambten Geldern en Straelen: rek. zonder restantlijst, kennelijk onvolledige registratie).
- 1387 In: HStAD, Geldern: *Gerichte Nr. 1b, dl. I fol. 1-18 en II fol. 1-4* (ambt Geldern: rek. met restantlijst; onder restanten 'arme lude' geboekt zonder opgaaf van aantal of naam). N.B.: afkomstig uit nalatenschap-Nettesheim (vgl. *Catalog Bibliothek Nettesheim*, nrs. 1-2).
- 1398 In: HStAD, Orte: *Goch Nr. 2* (ambt Goch: 2 rek. = zet. met restantlijsten van 2 schattingen).
- 1399 In: HStAD, Orte: *Goch Nr. 2* (ambt Goch: rek. = zet. met restantlijst van zogeheten graafgeld ten behoeve van het Huis Oyen).
- 1400/1401 In: RAG, HA inv. nr. 1474, fol. 3-5, 8^v-9^r (ambt Goch: rek. = met restantlijst van zogenaamde 'ossengelt tot behoef Hermans van Bommel' uit 1401, ook bekend uit Bommeler- en Tielerwaarden (zie: RAG, HA inv.nrs. 620, fol. 3-5 en 621 fol. 2^v-4^r)).
- 1401 In: HStAD, Orte: *Goch Nr. 2* (ambt Goch: rek. = zet. met restantlijst). N.B.: de in HStAD berustende Gochse registers zijn kennelijk afkomstig uit de nalatenschap-Nettesheim (waarschijnlijk nrs. 3 en 7 uit *Catalog Bibliothek Nettesheim*). In: HStAD, Geldern: *Gerichte Nr. 1b, dl. II fol. 7-30* (ambt Geldern: rek. = zet. met restantlijst; partiële ed. FLINX, 'Burg und Stadt', pp. 126-127. N.B.: afkomstig uit nalatenschap-Nettesheim. *StA Straelen, zonder nr.* (ambt Straelen: zet.(?)). Ed. PANHUYSEN, *Grundherrlichen Hof*, pp. xix-xxv). N.B.: afkomstig uit nalatenschap-Nettesheim, later in bezit van belastinginspecteur Franz Meyers te Straelen (c. 1950).
- 1413 In: HStAD, Geldern: *Gerichte Nr. 1b, dl. II fol. 35-51* (ambt Geldern: rek.). N.B.: afkomstig uit nalatenschap-Nettesheim.

In alle registers van 1387-1413 ontbreken doorgaans fiscale paupers, zodat de registratie kennelijk onvolledig is. De mate van onvolledigheid in de Gochse registers kon gedeeltelijk ondervangen worden door een vergelijking van de namen in de vijf achtereenvolgende lijsten: zie aantekening 1 bij tabel 30.

- 1466 RAG, HA inv. nrs. 1600-1601 (ambt Kessel: klad- en netrek.; kladrek. is meest volledige registratie, daarin ook namen met aantekening 'pauper' of 'nichil').
- 1467 (?) RAG, HA inv. nr. 1475 (ambt Goch: rek.; kennelijk onvolledige registratie).
- 1468 RAG, HA inv. nrs. 1671-1672 (ambt Montfort: respectievelijk net- en kladrek.; kladrek. kent meest volledige registratie).
- 1469 RAG, HA inv. nr. 1673 (ambt Montfort: vermoedelijk zet.); HA inv. nr. 1602 (ambt Kessel: rek. = zet. met restant- of afganglijst); HA inv. nrs. 1673 en 1622 (ambt Erkelenz: resp. zet. en rek.; rek. = zet. met restantlijst; registratie vermoedelijk niet volledig).
- 1470 RAG, HA inv. nr. 1623 (ambt Erkelenz: rek. = zet. met restantlijst; registratie vermoedelijk niet volledig).
- 1474-1476 GA Venlo, OA Venlo inv. nr. 560 (stad en schependom Venlo: 3 zet. met 3 restantlijsten van Bourgondische compositiepenning, 1474, 1475 en eerste termijn 1476).
- 1495 HStAD, Orte: Straelen Nr. 1 (stad en ambt Straelen: 2 zet.; kennelijk onvolledige registratie).
- c. 1500 GA Venlo, OA Venlo inv. nr. 560 (stad en schependom Venlo: 1 zet. met aantekening van betaling, gedateerd op c. 1500/1520 vermoedelijk van kort na 1497 gezien vermelding 'verbannen Lollar-den' (vgl. bijlage IV, Venlo: Trans Cedron); 1 kladzet. (?), gedateerd c. 1510, vertoont echter grote overeenkomst met die van kort na 1497).
- c. 1500-1529 KPfA Sevelen, zonder nr (Sevelen: 5 merendeels kladregisters waarvan 3 gedateerd (1524, 1527, 1529), 1 voorlopig op c. 1500 gedatered en 1 waarschijnlijk ook uit de jaren '20; mate van volledigheid is niet te verifiëren).
- 1533 RAG, HA inv. nr. 1683 (134 fol., deels foutief ingebonden; ambten Kessel, Straelen, Montfort, Nederambt van Geldern: heterogene compilatie van afzonderlijke rek., slechts gedeeltelijk bewerkbaar); Archiu Haag inv. nr. 3525 (ambt Montfort: zet. met aantekening van betaling; deze overlevering is maatgevend voor juiste volgorde binnen HA inv. nr. 1683; slechts gedeeltelijk bewerkbaar).
- 1533-1535 GA Venlo, OA Venlo inv. nr. 560 (stad en schependom Venlo: 2 kladrek. 1533, 1 kladrek. 1534 (ten onrechte op 1538 gedateerd), 1 kladrek. 1535).

Aantekeningen bij tabel 30 (zie blz. 280-281)

- 1 Betreffende het ambt Goch (nrs. 1-6, 8): de rekeningen van 1398, 1399 en 1400/1401 zijn volgens een zelfde stramien opgebouwd: steeds een recapitulatie van de zetting met een lijst van hetgeen resteert van 'laten, boulden ende guden die den ridders, knechten, cloistere ende den stat toebehoren'. De rekening van december 1401 volgt een enigszins afwijkende ordening. De recapitulatie van de zetting omvat vijf categorieën: a) laten, pachters en zelfstandige boeren, b) goederen toebehorend aan ridders en knechten, c) kloostergoederen (namelijk van Grafenthal onder Asperden), d) 'statgude van Goch', dit zijn goederen van burgers en stedelijke instellingen en e) ridders en knechten zelf. Gezien de in deze regio veel voorkomende deelpacht, zijn blijkbaar pachters en verpachters belastbaar en moeten deze onderscheiden worden. Om de 'zuivere' lokale bevolking te tellen, zijn de categorieën b, c en d afgezonderd. Pachters en laten (*coloni*) zullen in deze tijd maatschappelijk niet meer van elkaar verschild hebben. Of 'laat' de specifieke term voor halfwinner is, zoals in de Meierij van Den Bosch (vgl. JANSEN, *Landbouwpacht*, pp. 40, 80-88) is onzeker. In het Nederrijngedebied waren verpachting in halfwinning en in lijfgewin (voor één of meer levens) gebruikelijk (vgl. WISPLINGHOFF, 'Zur Lage', pp. 40-41 en WEIBELS, *Großgrundherrschaft*, pp. 37-41). Uit a moeten ook de goederennamen afgezonderd worden, omdat de eigenaren reeds in de andere categorieën vermeld worden.

Onderlinge vergelijking van de vijf lijsten wijst uit, dat geen enkele geheel overeenkomt met een andere. De verschillen zijn te groot en te onevenwichtig gespreid om migratie, sterfte, boedelverdelingen en dergelijke als oorzaak aan te kunnen wijzen. De oorzaak moet gezocht worden in de toenmalige belastingprocedure in het ambt Goch, maar gebrek aan geëigende bronnen laat hierover geen verderstrekende uitspraken toe. In tabel 30 zijn voor de peiljaren 1399 en 1401 (eerste helft van het jaar) op grond van een volledige namenvergelijking (fictieve) aantallen huishoudens opgenomen, waarbij dubbeltellingen vermeden zijn. Ook onder het jaar 1467 komen namen van goederen en hoven voor (23 in totaal); vooralsnog zijn deze meegeteld. 4 huishoudens bleken niet gelokaliseerd te kunnen worden.

Tabel 38 Bevolkingsdichtheid op het platteland van het Kwartier van Nijmegen, 1369-1541 (gebaseerd op cijfers uit tabellen 27 en 29)

gemeente	1369	1382	1387	1394	1397/98	1470	1497/1500	1541
Ammerzoden	27,8	44,4	-	-	-	-	-	-
Appeltern	27,2	-	30,1	-	31,8	-	>37,6 à 39,4	±37,5
Beesd	> 15,9	> 23,0	-	-	-	-	-	-
Bemmel	±17,2	-	-	-	-	29,6	-	-
Bergharen	±20,9	-	±15,2	-	±24,7	-	27,1 à 30,6	±37,1
Beuningen	13,8	-	13,6	-	-	-	-	-
Brakei	55,6	54,3	-	-	-	-	-	-
Deil	28,6	31,3	-	-	-	-	-	-
Dodewaard	19,2	-	-	23,4	-	33,1	-	-
Dreumel	19,1	-	15,8	-	18,0	-	23,0	23,6
Driel	48,1	62,4	-	-	-	-	-	-
Druten	18,6	-	12,7	-	20,1	-	32,7	21,7
Echteld	16,8	-	14,3	-	-	21,8	-	-
Elst	21,5	-	-	-	-	30,6	-	-
Est en Opijnen	34,5	23,8	-	-	-	-	-	-
Ewijk	19,3	-	15,0	-	-	-	27,5	-
Gameren	40,0	65,1	-	-	-	-	-	-
Geldermalsen	25,7	15,1	-	-	-	-	-	-
Gendt	±22,0	-	-	-	-	±49,5	-	-
Groesbeek	5,5	-	2,9	-	-	-	10,7	-
Haften	35,3	34,3	-	-	-	-	-	-
Heerewaarden	62,5	50,5	-	-	-	-	-	-
Herwen en Aerdt	±17,0	-	-	-	-	±47,0	-	-
Herwijnen	27,6	20,0	-	-	-	-	-	-
Heteren	±15,5	-	-	-	-	±25,5	-	-
Horsen	18,1	-	-	-	-	-	-	-
Hurwenen	25,0	22,3	-	-	-	-	-	-
Keeken	24,9	-	-	-	-	-	> 39,1	-
Kerkwijk	22,9	24,5	-	-	-	-	-	-
Kesteren	> 20,0	-	-	> 24,5	-	> 31,7	-	-
Lienden	33,1	-	-	30,8	-	40,0	-	-
Maurik	38,9	-	-	38,0	-	45,5	-	-
Mehr	25,5	-	-	-	-	-	14,2	-
Niel	17,1	-	-	-	-	-	-	-
Ophemert	25,6	35,2	-	-	-	-	-	-
Overasselt	17,9	-	-	-	-	-	±23,6	28,9
Rossum	40,9	58,0	-	-	-	-	-	-
Ubbergen	±12,9	-	-	-	-	-	-	-
Valburg	±18,7	-	-	-	-	±36,6	-	-
Varik	26,6	24,6	-	-	-	-	-	-
Vuren	±15,0	±18,0	-	-	-	-	-	-
Waardenburg	22,9	21,1	-	-	-	-	-	-
Wadenhoijen	21,0	15,2	-	-	-	-	-	-
Wamel	27,0	-	25,5	-	23,7	-	37,3	35,5
Wijchen	15,4	-	-	-	-	-	-	-
Ijzendoorn	25,0	-	-	31,0	-	54,5	-	-
Zoelen	29,9	-	-	40,5	-	32,5	-	-
Zuilichem	36,1	39,7	-	-	-	-	-	-